

ZEMSKÝ ARCHIV V OPAVĚ – STÁTNI OKRESNÍ ARCHIV OLOMOUC

Základní charakteristika archivu

Státní okresní archiv Olomouc (název používaný od roku 2005) vznikl ve své dnešní podobě v souvislosti s územní reorganizací státu v roce 1960, kdy se jeho součástí staly archivní fondy (t. j. soubory písemných úředních dokumentů organicky vzniklých z činnosti příslušných původců) uložené dříve ve dvou městských archivech (Olomouc a Uničov) a ve třech archivech původních menších okresů (Litovel, Olomouc a Šternberk).

Státní okresní archiv Olomouc se svými 7646,16 běžnými metry uloženého archivního materiálu (stav k 31. 12. 2016) je největším archivem této kategorie v České republice. Uchovává písemnosti původců s místní či okresní působností, kteří vyvíjeli či dosud vyvíjejí činnost na území okresu Olomouc. Ten zahrnuje teritoria bývalých politických okresů Olomouc - město, Olomouc - venkov, Litovel a Šternberk, vzniklých v polovině 19. století, již byly sloučeny při reformě státní správy v roce 1960. Státní okresní archiv je spolu s olomouckou pobočkou Zemského archivu v Opavě

umístěn v moderní účelové archivní budově, postavené podle projektu ing. arch. Pavla Pospíšila, která byla otevřena pro veřejnost v roce 1997. Budova stylizovaná do podoby otevřené knihy stojí nedaleko od historického jádra Olomouce. Od roku 2002 došlo i k organizačnímu propojení obou uvedených institucí, neboť v důsledku tehdejší reformy státní správy se Zemský archiv v Opavě stal též zřizovatelem olomouckého okresního archivu, jako svého organizačního článku.

Archiválie okresní provenience jsou členěny do fondů úřadů státní správy (např. okresní úřady, okresní národní výbory) a městské, respektive obecní samosprávy (archivech měst, archivy venkovských obcí). Mezi nejvýznamnější fondy zde patří registratury historických měst Olomouce, Uničova, Šternberka a Litovle. Další skupiny fondů obsahují písemnosti soudů, prokuratury a notářů, archiválie institucí hospodářského charakteru (cechy, živnostenská společenstva, družstva) a písemnosti původců spjatých se zdravotnictvím (nemocnice, pojišťovny), či se školskými a kulturními institucemi (školy, divadla, kina). K zajímavým typům pramenů patří písemnosti spolků a jiných společenských organizací. Bohaté jsou rovněž fondy církevních institucí (fary, děkanáty a kostelní konvenční výbory), pozůstalosti významných osobností středomoravského regionu a sbírkové fondy.

K nejcennějším inventárním jednotkám patří listiny (nejstarší uničovské městské privilegium z roku 1223 je zároveň nejstarší dochovanou zakládací listinou města v českých zemích i nejstarší archiválií olomouckého archivu), unikátní soubor městských knih (k nejstarším patří olomoucká městská kniha založená v roce 1343, k nejznámějším pak tzv. památná kniha Václava z Jihlavy z roku 1430) a část spisového materiálu (např. fondové oddělení „Zlomky registratur 1426–1786“ z Archivu města Olomouc).

Základní historický rámec významných fondů k dějinám Lichtenštejnů v olomouckém okresním archivu

Mezi zdroji historických pramenů k dějinám Lichtenštejnů, uložených v našem archivu, uvedu na prvním místě fond „Archiv města Šternberk“. V roce 1693 koupil kníže Jan Adam z Lichtenštejnu šternberské dominium, jehož centrem bylo právě město Šternberk. Lichtenštejnové zde pak vládli až do zrušení poddanství a patrimoniální správy. Za jejich vlády procházel Šternberk významnými změnami. Město postupně přicházelo o své středověké výsady v oblasti soudní a správní pravomoci. Výkonná moc se přenášela na správní a soudní orgány, reprezentující absolutistický monarchický stát. Ve druhé polovině 19. století se sice Šternberk transformoval na samosprávné město, ale Lichtenštejnové ovlivňovali stále nepřímo jeho ráz. Nepřehlédnutelná byla zejména rekonstrukce hradu Šternberka, vypínajícího se nad historickým městským jádrem, provedená v 80. letech 19. století knížetem Janem II. z Lichtenštejnu podle projektu vídeňského architekta Karla Kaysera.

Druhým významným fondem tohoto druhu je „Archiv města Litovel“. Město zdědil kníže Karel z Lichtenštejnu po smrti pana Jana Šembery Černoohorského z Boskovic v roce 1597, jenž byl předchozím držitelem Litovle. Karel získal dědický nárok díky svému sňatku s Janovou dcerou Annou. Rodu Lichtenštejnů náleželo město až do zrušení poddanství a odstranění systému patrimoniální správy. Litovel, původně město královské, si pod vládou Lichtenštejnů udržela postavení tzv. knížecího municipálního města, nadále disponujícího širokou správní a soudní autonomií, rozsáhlými privilegii a vlastním velkostatkem. Od roku 1850 se Litovel stala samosprávným městem.

Za třetí významný fond s lichtenštejnskými prameny považuji „Archiv města Uničov“. V roce 1622 císař Ferdinand II. daroval zvláštním dekretem královské město Uničov Karlu, knížeti z Lichtenštejnu. Formálním důvodem tohoto kroku bylo potrestání města za jeho účast ve stavovském povstání. Lichtenštejn jako držitel sousedního města Litovle i blízkého panství Úsova si ve skutečnosti město na císaři vyžádal, aby zaokrouhlil své državy na severní Moravě. Situace se však změnila po smrti knížete Karla i po úspěšné obraně města, stojícího na císařské straně, proti dánskému vojsku v letech 1626–1627. Uničovští se pak obrátili na císaře Ferdinanda II. s žádostí o navrácení výsad královského města. Svoji žádost odůvodnili tím, že role města ve stavovském povstání byla špatně interpretována a že ve skutečnosti většina měšťanů zůstala císaři věrná. V průběhu dlouholetého šetření této záležitosti čelili uničovští měšťané nátlaku lichtenštejnských úředníků, avšak svoji při nevzdávali. V roce 1632 císař nakonec rozhodl v jejich prospěch a Uničov uvedl do předchozího stavu královského města s účinností od roku 1633. Lichtenštejnská vláda tak zůstala v dějinách Uničova pouhou epizodou.

O relevantních archiváliích ze všech zmíněných fondů je však třeba říci, že se nejedná o písemnosti osobního rázu, ale výhradně o takové, které vznikly za účelem správy uvedených měst ze strany Lichtenštejnů a jejich úředníků.

Přehled významných fondů s lichtenštejnskou tematikou

Archiv města Šternberk (1364-1945),

Archiv města Litovel (1287-1945 (1953)),

Archiv města Uničov (1223-1945).

Literatura

Stief, Wilhelm: Geschichte der Stadt Sternberg in Mähren. Thayngen - Schaffhausen 19342.

Kaňák, Bohdan – Koudela, Miroslav – Mracký, Jan: Šternberk slovem a obrazem. Praha, ARCUS, 1996.

Šik, Lubomír: Litovelské paměti. Litovel 1994.

Uničov, historie moravského města. Uničov 2013.

Kontakty:

Státní okresní archiv Olomouc

U Husova sboru 10

779 00 Olomouc

tel. +420 585 236 101

e-mail: podatelna@ol.archives.cz

www: <http://www.archives.cz/zao/olomouc/index.php>

Úřední hodiny:

Pondělí: 8.00 – 17.00

Úterý: 8.00 – 14.00

Středa: 8.00 – 17.00

Čtvrtek: 8.00 – 14.00

Pátek: 8.00 – 14.00

Provozní doba badatelny:

Pondělí: 8.00 – 17.00

Úterý: 8.00 – 15.00

Středa: 8.00 – 17.00

Čtvrtek: 8.00 – 15.00

Materiál připravil PhDr. Bohdan Kaňák, Ph.D.